

ФІНАНСОВІ ЗВІТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА МІЖНАРОДНІЙ ОБЛІКОВИХ ПРАКТИКАХ, ЇХ КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА

Розглянуто ряд концептуальних розходжень між Міжнародними стандартами фінансової звітності та Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку

Вступ. Формування спеціальної економічної інформації, яка допомогла б керівникам підприємств, його власникам, акціонерам, інвесторам, кредиторам та іншим користувачам приймати адекватні рішення відносно діяльності конкретного підприємства є головним завданням бухгалтерського обліку. Для цього інформація кожного підприємства повинна бути:

- максимально дохідливою;
- абсолютно достовірною;
- порівнювальною за конкретні проміжки часу, а також з аналогічною інформацією інших підприємств;
- зрозумілою для користувачів.

Для того щоб забезпечити дотримання цих вимог, формування облікової інформації повинно здійснюватись на основі певних загальноприйнятих єдиних принципів, правил, вимог, норм, сукупність яких є Концептуальною основою бухгалтерського обліку. Історично в кожній країні сформувались свої концептуальні норми обліку. Наприклад, у США діє Положення про концепції фінансового обліку, яке визначає мету складання фінансової звітності, якісні характеристики облікової інформації, елементи фінансової звітності, концепції визнання й оцінки інформації: припущення, принципи, обмеження. У Великобританії існує Положення про принципи фінансової звітності, розроблене на базі міжнародної Концептуальної основи.

Мета дослідження. Використовуючи Міжнародні стандарти фінансової звітності та Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку розглянемо їх концептуальні відмінності.

Аналіз досліджень та виклад основного матеріалу. Головну, ведучу роль у розумінні сутності Міжнародних стандартів фінансової звітності (далі – МСФЗ) відіграє Концептуальна основа складання і надання фінансових звітів (далі – Концептуальна основа) [3, с. 204].

Концептуальна основа МСФЗ не є власне міжнародним стандартом, але вона лежить в основі всіх розроблених стандартів і обов'язково входить у видання міжнародних стандартів, які публікуються. Метою розробки цього документу є необхідність створення загальної бази для:

- розробки і внесення змін в міжнародні стандарти;
- зменшення кількості різних дозволених міжнародними стандартами трактувань, які здійснюють вплив на гармонізацію обліку й звітності в міжнародному масштабі;
- допомоги в розробці національних стандартів різними країнами;
- підготовки звітності у відповідності з міжнародними стандартами й підтримки аудиторам та користувачам фінансової звітності при формуванні висновку про відповідність звітності міжнародним стандартам. Все це визначає важливість розуміння й застосування положень Концептуальної основи, яка лише на перший погляд, носить теоретичний характер, тоді як на практиці безпосередньо впливає на правила обліку й відображення у звітності господарських засобів і операцій підприємства.

Оскільки впровадження стандартів проходить в умовах постійно змінного економічного, політичного і соціального життя, КМСБО публікує пояснення

відповідних положень діючих стандартів і їх Концептуальної основи. Таким чином, методологія бухгалтерського обліку за міжнародними стандартами визначається:

- безпосередньо міжнародними стандартами фінансової звітності;
- концептуальною основою;
- поясненнями.

В економічній практиці існує таке поняття як “конфлікт інтересів” при наданні фінансовий звітів: між бажанням різних користувачів отримати якнайбільше інформації та небажанням її власника нести пов’язані з її наданням витрати або мати інші незручності. Як наслідок, виникає протиріччя. Тому об’єм наданої інформації коливається від обумовленого законом мінімуму до рівня значно вищого, а Концептуальна основа у цьому випадку допомагає знайти “золоту середину”, яка здатна задовольнити обидві сторони [10, с. 195].

Концептуальна основа МСФЗ містить викладення концепцій, на яких ґрунтується фінансова звітність загального призначення, вона включає в себе наступні складові:

- мету фінансової звітності;
- основні допущення в обліку по МСФЗ (принципи);
- елементи фінансових звітів, порядок їх визнання й оцінки;
- концепції збереження капіталу.

Метою фінансової звітності (п.12 Концептуальної основи) є надання інформації про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому стані підприємства, яка є корисною для широкого кола користувачів у прийнятті ними економічних рішень [3].

Основними допущеннями (принципами) в обліку за міжнародними стандартами є:

- принцип нарахування;
- принцип безперервності діяльності.

Якісні характеристики інформації фінансових звітів є однією із складових Концептуальної основи, до них відносяться:

- доречність (актуальність, підтримка при прийнятті рішення);
- достовірність (надійність, повнота, правдиве висвітлення, превалювання сутності над формою, нейтральність, обачність);

– зрозумілість (прозорість, доступність для розуміння, чіткість і ясність);

– співставність (можливість порівнювати інформацію одного підприємства за різні періоди часу, а також аналогічну інформацію різних підприємств).

Для того щоб інформація могла бути відображена у фінансових звітах, вона обов’язково повинна відповідати перерахованим вище якісним характеристикам інформації фінансових звітів.

Елементи фінансових звітів, порядок їх визнання й оцінки також є невід’ємною складовою частиною Концептуальної основи.

Фінансові звіти відображають фінансові результати операцій та інших подій, об’єднуючи їх в основні класи у відповідності з економічними характеристиками, які і називаються елементами фінансових звітів, до них відносяться: активи, зобов’язання, власний капітал, фінансовий результат.

Самі ж міжнародні стандарти визначають правила складання фінансових звітів, які відображають перераховані елементи, а також порядок формування інформації про них в обліковій системі підприємства [6, с. 547].

Концепція збереження капіталу є останньою, але не менш значимою складовою Концептуальної основи, суть якої випливає з того, що економічна сутність поняття прибутку розглядається в напрямку двох концепцій прибутку, які витікають із двох концепцій капіталу. А зв’язок між концепціями прибутку і капіталу як раз і проявляється через концепції підтримання (збереження) капіталу (фінансова й фізична).

Якщо в якості відправної точки вибирається концепція підтримки (збереження) фінансового капіталу, то прибуток вважається одержаний, якщо фінансова (грошова) сума чистих активів в кінці періоду перевищує фінансову суму чистих активів на початок періоду після вирахування всіх розподілів і внесків власників протягом періоду.

Згідно концепції підтримки фізичного капіталу, прибуток вважається отриманим, тільки якщо фізична продуктивність

(операційна здатність) підприємства (або ресурси чи фонди, необхідні для досягнення цієї здатності) в кінці періоду перевищує фізичну продуктивність на початку періоду після вирахування всіх розподілів і вкладів власників протягом періоду [11, с. 25].

МСФЗ залишають за підприємством право вибору концепції збереження капіталу в умовах розвиненої економіки, однак економіка, що розвивається і часто характеризується гіперінфляцією, вимагає прийняти за основу складання звітності концепцію збереження фінансового капіталу, який визначався б в одиницях постійної покупної здатності.

В українській системі обліку й фінансової звітності не застосовуються концепції підтримки капіталу, що часто в умовах інфляції є абсолютно негативним явищем, яке призводить до повної відсутності достовірності.

Наявність Концептуальної основи, поза орієнтирами для розробників міжнародних стандартів, дає можливість вирішити проблеми бухгалтерського обліку. При відсутності певного стандарту бухгалтер для вирішення конкретного питання може орієнтуватися на Концептуальну основу [9, с. 120].

У зв'язку з тим, що Концептуальна основа не входить у склад стандартів, на практиці можуть виникати протиріччя між стандартом і Концептуальною основою. В самих стандартах представлені загальні визначення і правила їх застосування, які описують принципи бухгалтерського обліку для певних видів операцій. Таким чином, із цього випливає, принципи мають першочергове значення при складанні звітів за міжнародними стандартами і якщо виникає протиріччя між стандартом і принципом, то принцип відіграє вирішальну роль.

Хоча в Концептуальній основі (пункт 3) говориться про зворотне, тобто це протиріччя вирішується “логікою здорового глузду”, так як протиріччя не повинно існувати за визначенням. Пункт 3 Концептуальної основи пояснює це так: “Правління Комітету визнає, що в окремих випадках можливі протиріччя між Концептуальною основою і окремим

стандартом. У цьому випадку вимоги стандарту є домінуючими” [3]. Але так як Правління Комітету керується Концептуальною основою при розробці нових і перегляді існуючих стандартів, то кількість випадків виникнення протиріччя буде з часом зменшуватися.

У випадку застосування правил до бухгалтерського обліку якоїсь конкретної операції при виникненні протиріччя між принципом і окремо взятим правилом або прикладом вирішальним буде принцип.

У випадку протиріччя між визначенням стандарту і методом вирахування, який ним описується, вирішальним буде визначення. Приклади, наведені в стандартах, знаходяться на найнижчому ступені ієрархії, але вони важливі, бо розкривають конкретне значення представлених принципів, визначень і методів виконання обчислень.

Таким чином, принцип є основоположним, тому всю бухгалтерську літературу треба сприймати з точки зору відповідності принципам обліку.

На відміну від міжнародної практики, в Україні не існує окремо затвердженої, законодавчо визначеної як такої концептуальної основи обліку. Основні правила і принципи складання і надання фінансової звітності регламентуються безпосередньо Законом України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” [1] і відповідним П(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” [2]. У цих нормативних актах подані визначення наступним поняттям:

- мета складання фінансової звітності;
- елементи фінансової звітності;
- основні форми фінансової звітності та строки їх подання;
- склад і принципи підготовки фінансової звітності в Україні;
- вимоги до визнання і розкриття елементів фінансової звітності підприємств, організацій та інших юридичних осіб всіх форм власності (крім банків і бюджетних установ) і консолідованої фінансової звітності.

Згідно П(С)БО 1 [2] метою надання фінансових звітів є надання користувачам для прийняття рішень повної, неупередженої, правдивої інформації про фінансовий стан, результати діяльності, рух основних засобів і про зміни у власному капіталі.

Фінансові звіти відображають фінансові результати операцій та інших подій, об'єднуючи їх у групи за економічними характеристиками. Виділяють 5 груп елементів фінансових звітів: активи, зобов'язання, власний капітал, доходи і витрати [8, с. 261].

Якісні характеристики облікової інформації є рисами, притаманними фінансовим звітам, завдяки яким викладена в них інформація стає корисною для користувачів [5]. Згідно П(С)БО 1, як і в міжнародній практиці, виділяють чотири основні якісні характеристики: доречність, достовірність, зрозумілість і спів ставність.

Таким чином, відповідність інформації, яка міститься у фінансовій звітності, основним якісним характеристикам і

бухгалтерським стандартам забезпечує її достовірне й об'єктивне подання [4].

Якісні характеристики фінансової звітності досягаються за рахунок застосування принципів при їх підготовці. В Україні законодавчо закріплено 10 принципів бухгалтерського обліку й фінансової звітності, які співпадають з вимогами МСФЗ [7]. П(С)БО 1 визначає склад інформації, яка повинна бути висвітлена у фінансовій звітності і примітках до неї. У примітках необхідно висвітлювати: облікову політику підприємства; інформацію, яка не наведена у фінансових звітах, але є обов'язковою згідно з П(С)БО, і містить додатковий аналіз статей звітності, який необхідний для забезпечення її зрозумілості й доречності [6, с. 455].

Нижче розглянемо декілька концептуальних відмінностей між МСФЗ і національними стандартами.

Концептуальні відмінності між МСФЗ і НП(С)БО

<i>Концепція/ Питання</i>	<i>МСФЗ</i>	<i>НП(С)БО</i>
Основний користувач	Інвестори	Державні контролюючі органи
Достовірність фінансових звітів	Правдиве відображення фінансового статусу і результатів роботи підприємства	Дотримання діючих нормативно-правових документів
Визнання активів	Активи визнаються у тому випадку, якщо є припущення того, що в майбутньому вони принесуть економічні вигоди підприємству, і що вони мають ціну або вартість, яку можна достовірно оцінити	Визнання базується на первинних документах за відповідний період
<i>(продовження таблиці)</i>		
Обачність	Підтвердження того факту, що активи і доходи не завищені, а зобов'язання і витрати не занижені	Проголошений, але не дотримується через відсутність механізму реалізації
Сутність превалює над формою	Події враховуються і подаються у відповідності з їх суттю і економічною реальністю, а не виключно з їх юридичною формою	Проголошений, але не дотримується через відсутність механізму реалізації
Суттєвість (відповідність) інформації	Інформація повинна задовольняти потреби користувачів під час прийняття рішень. Інформація вважається суттєвою (відповідною), якщо вона впливає на економічні рішення користувачів, допомагаючи їм оцінити минулі й теперішні, а також прогнозувати майбутні події	Суттєвість (відповідність) визначається майже виключно кількісними показниками
Професійне судження	Вважається прийнятним для багатьох питань бухгалтерського обліку	Як правило, не дозволяється

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, існує ряд концептуальних розходжень між МСФЗ і НП(С)БО. У перспективі розвитку бухгалтерського обліку в Україні повинне відбуватись послідовна ліквідація невідповідностей, яка буде сприяти більш успішному просуванню українських підприємств на ринки капіталу.

Концепція бухгалтерського обліку являє собою узгоджену систему взаємопов'язаних принципів і цілей, на основі яких визначається природа, функції й границі бухгалтерського обліку і звітності. Ми вважаємо, що країни, які не мають власної окремо виділеної Концептуальної основи, повинні її створити, у тому числі й Україна, так як концептуальні основи обліку й фінансової звітності – більш рухлива категорія у порівнянні із загальноприйнятими принципами обліку.

Концептуальні основи досить тонко відображають особливості соціально-економічних, юридичних, політичних та історичних умов, притаманні тій чи іншій країні; охоплюють багато важливих питань, пов'язаних з обліком і звітністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” № 996-ХІV від 16 липня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40, з наступними змінами й доповненнями.

2. Національні положення (стандарты) бухгалтерського обліку (із змінами й доповненнями) // Все про бухгалтерський облік. – 2005. – № 13.

3. *Бархатов А.П.* Международный учет: учебное пособие, 2-е изд. – М.: Маркетинг, 2001. – 285 с.

4. *Галасюк В.* Бухгалтерський учет: взгляд в будущее // Бизнес – Бухгалтерия. – 2000. – №38. – С.85-89.

5. *Горицкая Н.Г.* Бухгалтерский учет и финансовая отчетность в Украине с 2000 года. – К.: Редакция газеты “Бухгалтерия. Налоги. Бизнес”, 2000. – 256 с.

6. *Завгородний В.П.* Бухгалтерский учет с использованием национальных стандартов. – К.: АСК, 2001. – 850 с.

7. *Мальшук А.И.* Финансовая отчетность предприятия: международные и национальные стандарты: Учебное пособие. – Суммы: УК, 2001. – 247 с.

8. *Малькова Т.Н.* Теория и практика международного бухгалтерского учета. – С.-Пб.: ИД “Бизнес-пресса”, 2001. – 420 с.

9. Международный бухгалтерский учет GAAP и IAS: справочник бухгалтера от А до Я / Состав. Матвеева В.М. – М.: Дело и сервис, 1998. – 192 с.

10. *Райс Е.* Розкриття фінансової звітності: як розуміти та використовувати фінансову звітність компанії / Перекл. з англ. Голов С.Ф. – Дніпропетровськ: Баланс-Клуб, 2001. – 256 с.

11. *Соловьева О.В.* МСФО: учет и отчетность. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2003. – 328 с.

КАМІНСЬКА Тетяна Григорівна – кандидат економічних наук, асистент кафедри бухгалтерського обліку й аудиту Національного аграрного університету

Наукові інтереси:

– фінансовий облік;
– автоматизовані системи бухгалтерського обліку